

Milliy Iqtisodiyotni Rivojlantirishda Intellectual Kapital Va Innovatsion Faoliyatning Ahamiyati

Zokirov Jahonbek Oybek o'g'li¹, Risqulov Pirmqul²

Annotatsiya: Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va ishlab chiqarishda innovatsiyalarni joriy etish, shuningdek, mamlakatimizdagi iqtisodiyotni barqaror va o'sishga yo'naltirishda investisiyalarning muhim ahamiyatga ega. Xususan, xorijiy investisiyalar investisiyalarga e'tiborning kuchayishi bilan mamlakatimizdagi investision faoliyatining rivojlanishiga muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: Davlat dasturi, xorijiy investisiyalar, milliy iqtisodiyot, innovatsiyalar, samaradorlik, byudjet, moliya, investorlar.

KIRISH

Investisiyalarga e'tiborning kuchayishi, mamlakatimiz iqtisodiyotida innovatsiyalarni joriy etish va ishlab chiqarishni rivojlantirishda katta rola ega. Bu investisiyalarning o'sishi, korxonalar va so'nggi texnologiyalar bilan ta'minlanishi orqali mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirishda yordam beradi. Shuningdek, xorijiy investisiyalar mamlakatimizdagi iqtisodiyotga kuchli ko'rsatkichlar kiritadi, yangi texnologiyalar va xorijiy kapitalni olib kelish orqali ishlab chiqarish va eksport potentsialini oshiradi.

Intellectual kapitalni o'lchashning turli usullari mavjud, va sanoat sohasida qabul qilingan izchillik yoki yagona standart ma'lum emas. Intellectual kapitalni o'lchashning bir necha usullari mavjud, va ularni har bir tashkilot o'zining maqsadlari va talablari bo'yicha tanlaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Masalan, sanoat sohasidagi intellectual kapitalni o'lchash uchun, sanoat samaradorligi ko'rsatkichi bo'lgan muvozanatli ko'rsatkichlar kartasi o'rganiladi. Bu, xodimning to'rta istiqbolini (moliyaviy, mijozlar, ichki jarayonlar va tashkilot salohiyati) o'lchaydi va uni biznes faoliyatining o'zida qanday qilib ta'sir ko'rsatishi haqida ma'lumot beradi.

Boshqa tomondan, Daniyaning Skandia kompaniyasi inson kapitalini tarkibiy kapitalga aylantirishni intellectual kapitalning missiyasi deb qabul qiladi. Ular kompaniyaga o'xshash tuzilmani ishlab chiqdilar, bu esa moliyaviy yo'nalish, mijozlar e'tibori va jarayon, ruh e'tibori va intellectual kapitalni o'lchash platformasi sifatida faoliyat ko'rsatish uchun mo'ljallangan.[1]

Intellectual kapitalning turlari: Inson kapitali tashkilot ichidagi xodimlarning bilim va tajribasini o'z ichiga oladi. O'zaro munosabatlar kapitali, tashkilotning xodimlari, mijozlari, etkazib beruvchilari va boshqalar bilan o'rtacha munosabatlarni o'z ichiga oladi. Strukturaviy kapital tashkilotning asosiy e'tiqod tizimini anglatadi va uning tuzilma va tuzilmaviy tizimini ifodalaydi.

Bugungi kunga kelib, mamlakatimizdagi investitsion faoliyati rivojlantirilganligi, investisiyalar uchun yaxshi sharoitlar yaratish, qonuniy va institutsional infratuzilma islohotlar o'tkazilishi, investitsiyalar sohasida korxonalar va moliyaviy tashkilotlar uchun moliyaviy va administrativ kengaytirishlar kiritish bilan ta'minlangan. Bu rivojlanish mamlakatimizning iqtisodiyotidagi innovatsiyalar va barqarorlikning o'sishi va o'zgarishlarga bo'lgan tayanch o'rinini tasdiqlaydi.

¹ O'zbekiston Milliy universiteti, "Iqtisodiyot nazariyasi" kafedrasini o'qituvchisi

² O'zbekiston Milliy Universiteti, 1-kurs talabasi

Investisiya faoliyatidagi muvaffaqiyatlar va yutuqlarning keng va atroflicha tahlili, mamlakatimizning ustuvor yo'nalishlari va rivojlanish dasturlarini belgilashda asosiy e'tibor xorijiy investisiyalarga berilishi zaruridir. Investisiya jozibadorligini oshirish orqali quyidagilarga erishish mumkin:[2]

Milliy va xorijiy investitsiyalarni faollashishi, real sektorlarga zamonaviy va resurs tejamkor texnikalar va texnologiyalar olib kelishini ta'minlash orqali olib keladi. Bu modernizatsiya mavjudlari va exportga mo'ljallangan mahsulotlarni ishlab chiqarishni kuchaytiradi.

Milliy va xorijiy investitsiyalardan foydalangan holda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, qishloq xo'jaligini, sanoat va xizmat ko'rsatish sohasidagi ishlab chiqarishni kengaytirish orqali, ish joylarini ta'minlaydi.

Mamlakatda yangi tadbirkorlik sub'ektlarini shakllantirish, bu esa ichki bozorda raqobat muxitini yaxshilash va sifatli, arzon maxsulotlar bilan ta'minlash imkoniyatlarini oshiradi.

Investitsiya faoliyatini moliyalashtirish uchun mamlakatimizda quyidagi manbalar keng tarqalgan:

Korxonalar va jismoniy shaxslar jamg'armalari.

Bank kreditlari xisobidan moliyalashtirish.

Davlat byudjeti va byudjetdan tashqari fondlar mablag'lari xisobiga moliyalashtirish.

Xorijiy investitsiyalar.

Rivojlangan mamlakatlardan olingan tajribalarga qaraganda, xorijiy investitsiyalar mamlakatdagi iqtisodiy va texnologik jarayonlarni harakatlantiruvchi omili bo'lib xizmat qiladi. Bu sababdan, xorijiy investitsiyalar mamlakat iqtisodiyotiga qattiq va samarali o'tishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Respublikamizda investitsiya faoliyatini moliyalashtirishni takomillashtirish maqsadida 2019 yil 29-apreldagi PQ-4300 sonli "Respublika iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi prezident qarori qabul qilindi. Bu qaror doirasida quyidagi yo'nalishlar belgilandi:

Kimyo va neft-gaz sanoati, mashinasozlik sohasidagi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar, bank-sug'urta tashkilotlari ustav kapitalidagi davlat aksiyalar (ulushlar) paketlarini sotish.[3]

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish uchun tayyor investitsiya takliflarini ishlab chiqish.

Investitsiya va biznes forumlar, taqdimotlar («Road Show») va marketing kampaniyalari imkoniyatlaridan keng foydalanish.

Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni tashkil etish.

Investitsiya faoliyatini moliyalashtirish maqsadida 2020 yilda kafolatlanmagan xorijiy kreditlar quyidagi tarmoqlarda investitsiya loyihalarini amalga oshirish hisobiga o'tgan yilning shu davriga nisbatan 1,6 barobardan ziyod (2,4 mlrd dollardan 3,5 mlrd dollargacha) o'sdi:

NKMK — 636,5 mln dollar;

«O'zbekneftgaz» AJ — 154,8 mln dollar («Sho'rtan GKM» MChJ — ishlab chiqarish quvvatini oshirish" — 122,7 mln dollar);

«O'zeltexsanoat» AJ — 101,8 mln dollar (maishiy muzlatgichlar ishlab chiqarish — 48 mln dollar);

ATKR vazirligi — 89,4 mln dollar (keng polosali telekommunikatsiya tarmoqini rivojlantirish — 35,5 mln dollar);

«O'zqurilishmateriallari» AJ — 91 mln dollar.

Investitsiya faoliyati davlatning bir nechta funksiyalarini bajarish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Bu funksiyalar quyidagilar bo'lishi mumkin:

Iqtisodiy: Investitsiya faoliyati o'sishga yordam beradi va iqtisodiy jarayonlarni rivojlantiradi. Davlat investitsiyalar orqali mamlakatning iqtisodiy tarkibiy qurilishini o'zgartirishi mumkin, yangi korxonalar yoki sohalarni o'z ichiga oladi va iqtisodiyatni diversifikatsiya qilishga imkoniyat yaratadi.[4]

Mudofaa: Investitsiyalar orqali infrastruktura, soha va hududlarni rivojlantirish mumkin, shunday qilib, davlat investitsiyalar muhim infrastruktur vositalarini, masalan, yo'l-lotlarni, elektr tarmoqlarini, suv ta'mirlash ishlari, energiya ob'ektlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Huquqni himoya qilish: Investitsiya faoliyati o'sishni olib borishi va yangi ish o'rinlari yaratish orqali ishga qabul qilishni kengaytiradi. Bu esa ishlab chiqarish va ish joylarini o'z ichiga oladi va odamlarga ish imkoniyatlari yaratadi.

Islohotchilik: Davlat investitsiyalar orqali sohalarni rivojlantirishi, korxonalar va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishi mumkin. Bu esa yangi bizneslarni o'zlashtirish va ijtimoiy rivojlanishga imkoniyat yaratadi.

Ekologik: Investitsiyalar muhitni muhofaza qilish va ekologik tizimlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Misol uchun, zargarlik va quruqlik tizimlarini, atrof-muhitni muhofaza qilish, suv ta'minoti va qayta ishlash tizimlarini rivojlantirish muhimdir.[5]

Ijtimoiy: Investitsiyalar orqali ijtimoiy sohalarni rivojlantirish va ijtimoiy taraqqiyotga xizmat qilish mumkin. Bu masalalar o'rtasida ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va ijtimoiy infratuzilmasining rivojlantirilishi kiritilishi mumkin.

Investitsiya faoliyati davlatning iqtisodiyotini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Davlat investitsiyalar orqali ustuvor sohalarda investitsiya loyihalarini amalga oshirish, sodiq dasturlar va bitimlarni qo'llab-quvvatlash, infrastrukturani rivojlantirish, yangi ish joylarini yaratish va ekologik muhitni muhofaza qilish uchun mablag'larni ajratadi.

Davlat byudjeti mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladigan markazlashtirilgan kapital quyilmalar quyidagi tartibda ajratiladi:

Investitsiya loyihalarini amalga oshirish;

Uy-joy qurilishiga egasining nomi ko'rsatilgan uy-joy obligatsiyalari bo'yicha uy-joy qurilishiga;

Aholi yashaydigan joylarning, birinchi navbatda, yakka tartibda qurilgan uyjoy mavzalarining muhandislik infrastrukturasi rivojlantirishga;

Yangi yerlarni o'zlashtirish va sug'oriladigan yerlarni tiklashga, suv ta'minoti va kichik gidroenergetikani rivojlantirishga;

Maorif, sog'liqni saqlash, madaniyat va ijtimoiy infratuzilmasining boshqa tarmoqlari ob'ektlarini qurilishga;

Davlat boshqaruvi organlari, xuquqni muhofaza qilish organlari, davlat ilmiy muassasalarining moddiy texnika bazasini rivojlantirishga va mustahkamlashga;

Umumdavlat tabiatni muhofaza qilish tadbirlarini amalga oshirishga va tabiiy ofatlardan himoya qilish inshootlarni qurishga.

Davlat byudjeti hisobidan moliyalashtiriladigan markazlashtirilgan kapital quyilmalari esa yuqoridagi tartibda ajratiladi va davlat investitsiyalarini muhofaza qilish, sodda yordam berish va maqsadli dasturlarni amalga oshirish uchun ishlatiladi.[6]

1-jadval

	2016 y	2017 y	2018 y	2019 y	2020 y
Davlat byudjeti(%)	4.3	4.8	4.5	8.5	6.5
Tijorat	10.8	12.6	17.8	15.7	14.1

kreditalarii(%)					
Chet el investitsiyalari(%)	20.7	23.8	24.3	39.2	42.9

Investitsiyalar moliyalashtirish manbalari[7]

Aniq, xorijiy investitsiyalarni jalb etish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, ularni huquqiy himoya qilishning amaliy mexanizmlarini joriy etish va investitsiya muhitini yanada yaxshilash muhim vazifalardan biridir. Bu vazifalarni amalga oshirish quyidagi usullar orqali mumkin:

Qonun hujjatlari va huquqiy qo'llanmalar: Davlat investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun qonun hujjatlari va huquqiy qo'llanmalar yaratishi kerak. Bu qonunlar xorijiy investitsiyalarni olish, investitsiya loyihalarini amalga oshirish, investorlarning huquqlarini himoya qilish, sifatli huquqiy munosabatni ta'minlash va moliyaviy huquqlarini muhofaza qilishga oid bo'lishi kerak.

Investitsiya maslahatchiligi va yordamchi xizmatlar: Xorijiy investitsiyalarni jalb etish uchun investitsiya maslahatchiligi va yordamchi xizmatlarni rivojlantirish zarur. Bu tadbirlar investitsiyalar sohasidagi ma'lumotlar, investitsiya loyihalarini tuzish va investitsiya shartlari haqida ko'mak ko'rsatishni o'z ichiga oladi.

Investorlar bilan ishlab chiqarish uchrashuvlari: Davlat investitsiya forumlari, ishlab chiqarish va biznes tashkilotlari bilan uchrashuvlar, xorijiy investitsiya loyihalari haqida ma'lumotlar almashish va investitsiya muhitini yaxshilashda katta ahamiyatga ega.[8]

Sodor investitsiya sharoitlarini ta'minlash: Xorijiy investorlar uchun sodor investitsiya sharoitlarini ta'minlash muhimdir. Bu sharoitlar arasida investitsiya huquqlarining himoyalanganligi, moliyaviy tuzumlar va muammolarni hal qilish, soliq soliqqlarining minimal darajada bo'lishi kiritilishi mumkin.

Mudofaa va xavfsizlik: Xorijiy investitsiyalarni himoya qilish uchun davlatning mudofaa va xavfsizlik tizimlarini kuchaytirish lozim. Sanoat, korxonalar va sohalar ostida xavfsizlikni ta'minlash, hukumat hokimiyati organlari va mudofaa tashkilotlarining faol ishtirokida mamlakatning xavfsizlik darajasini oshirish muhimdir.

Investitsiya dasturlarini rivojlantirish: Xorijiy investitsiyalarni jalb etish uchun muvaffaqiyatli investitsiya dasturlarini rivojlantirish va amalga oshirish kerak. Bu dasturlar mamlakatning investitsiya qilish uchun strategiyasini belgilashda yordam beradi va o'sishga imkoniyat yaratadi.

Tarixiy tajribani o'rganish va o'zgartirish: Boshqa mamlakatlar bilan ta'lim almish va ularning xorijiy investitsiyalarni jalb etishda muvaffaqiyatli bo'lishi uchun tarixiy tajribani o'rganish va o'zgartirish kerak. Bu tarixiy tajriba mamlakatning investitsiya siyosati va strategiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Shu maqsadlar uchun, davlatning qabul qilingan qarorlar va qabul qilingan siyosatlari, xorijiy investitsiyalar bilan ishlashning tizimini ta'minlash va investitsiya muhitini yanada kuchaytirish lozim. Bu usullar orqali xorijiy investitsiyalarni jalb etish va investitsiya muhitini o'zlashtirish mumkin va mamlakatning iqtisodiyotining rivojlanishini rag'batlantirishga yordam beradi.[9]

XULOSA

Aniq, xorijiy investitsiyalar va innovatsiyalarga qaratilayotgan muammolarni oddiy vositalar bilan, masalan, imtiyozlar va yangi deklarativ me'yorlarni nashr etish orqali hal qilish imkoni mavjud emas. Biznesni rivojlantirish, investitsiyalarni faollashtirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun esa quyidagi yo'nalishlar bo'yicha faol ish olib borish kerak:

Tadbirkorlik faoliyatini erkinlashtirish: Tadbirkorlar bilan doimiy muloqot olib borish, ularning talablarini aniqlash va ularga qulayliklar yaratish muhimdir. Bunday muloqotlar orqali biznesning muhim tarmoqlariga diqqatni yo'nash, faollashtirish va yengib o'tish uchun zarur bo'lgan muammolarni aniqlash mumkin.

Investitsiyaviy faoliyatni rag'batlantirish: Davlat-xususiy sheriklik va loyihalarni moliyalashtirish vositalarini rivojlantirish orqali investitsiyaviy faoliyatni rag'batlantirish. Bu loyihalar orqali infrastruktura va sanoat sohalariga investitsiyalar ko'payadi va iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlaydi.

Byurokratik to'siqlarni bartaraf etish: Investori va davlat o'rtasidagi munosabatlar optimallashtiriladi, shaffoflik va korrupsiyaga qarshi kurash olib boriladi. Bu esa investitsiya loyihalarini o'tkazishda byurokratik to'siqlarni kamaytiradi va investori uchun qulay sharoitlar yaratadi.

Tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish: Tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish, ya'ni ish kuchi va kapital xarajatlarini qisqartirish, qonuniy va administrativ barqarorlikni ta'minlash uchun muhimdir.

Texnologik yutuqlarga erishish: Investitsiya siyosati strategiyasi tuzilishi, mamlakatdagi eng istiqbolli sohalariga yo'naltirilishi va mamlakatning texnologik yutuqlarga erishish nuqtasiga aylanishi muhimdir.

Bu yo'nalishlar mamlakatning barcha faoliyat sohalariga ta'sir ko'rsatishini ta'minlaydi va investitsiya muhitini yanada kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi qonun. 2012 y. Qayumov R.I. Investitsii. Uchebnoe posobie –2010 g. Toshkent. TDIU: 510 b.
2. Raimjonova M.A. O'zbekistonda erkin iqtisodiy hududlarga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish. Iqt. fan. nom. ilm. dar. olish uchun yoz. diss. avtoref. – T.: «BMA», 2012.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 10 yanvardagi «Iqtisodiy rivojlanish sohasida davlat siyosatini amalga oshirish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-5621-son Farmoni.
4. "O'zbekiston Respublikasining 2021-2023 yillarga mo'ljallangan Investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" PK-4937-son.
5. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Investitsiya>
6. <https://uzreport.news/economy/toshkent-xalqaro-investitsiya-forumida-7-8-mlrd-dollarlik>
7. O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida" Qonuni, 25.12.2019 yildagi O'RQ-598-son
8. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Xorijiy_investitsiya
9. <https://www.stat.uz/uz/>

